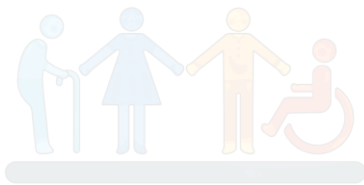

Prava deteta su ljudska prava

OPŠTI KOMENTAR br. 9 (2006)

Ujedinjene nacije, Komitet za prava deteta: CRC/C/GC/9, 27. februar 2007.

Prava dece sa invaliditetom

I. Uvod

A. Zašto Opšti komentar o deci sa invaliditetom?

1. Procenjuje se da u svetu živi između 500 i 650 miliona osoba sa invaliditetom, što predstavlja približno 10% svetske populacije, od kojih su 150 miliona deca. Više od 80% njih živi u zemljama u razvoju, sa ograničenim ili nikakvim pristupom uslugama. Većina dece sa invaliditetom u zemljama u razvoju ne pohađa školu i potpuno je nepismena. Poznato je da se većina uzroka invaliditeta, kao što su rat, bolest i siromaštvo, može sprečiti, čime se istovremeno sprečavaju i/ili umanjuju sekundarne posledice invaliditeta, koje su često posledica izostanka rane, odnosno blagovremene intervencije. Stoga je potrebno uložiti dodatne napore kako bi se obezbedila neophodna politička volja i stvarna posvećenost istraživanju i primeni najefikasnijih mera za sprečavanje invaliditeta, uz učešće svih nivoa društva.

2. Tokom poslednjih nekoliko decenija sve veća pažnja posvećuje se osobama sa invaliditetom uopšte, a naročito deci sa invaliditetom. Razlozi za ovakav razvoj delom leže u tome što se glas osoba sa invaliditetom i njihovih zastupnika iz nacionalnih i međunarodnih nevladinih organizacija sve više čuje, a delom u sve većoj pažnji koja se osobama sa invaliditetom posvećuje u okviru međunarodnih ugovora o ljudskim pravima i ugovornih tela Ujedinjenih nacija za ljudska prava. Ova ugovorna tela imaju značajan potencijal za unapređenje prava osoba sa invaliditetom, ali taj potencijal uglavnom nije bio u dovoljnoj meri iskorišćen. Kada je u novembru 1989. godine usvojena Konvencija o pravima deteta (u daljem tekstu: Konvencija), ona je predstavljala prvi međunarodni ugovor o ljudskim pravima koji je sadržao izričito upućivanje na invaliditet (član 2. o zabrani diskriminacije), kao i poseban član 23, koji je u celini posvećen pravima i potrebama dece sa invaliditetom. Od stupanja Konvencije na snagu (2. septembra 1990. godine), Komitet za prava deteta (u daljem tekstu: Komitet)

kontinuirano i posebno posvećuje pažnju diskriminaciji¹ po osnovu invaliditeta, dok su druga ugovorna tela za ljudska prava pitanju diskriminacije po osnovu invaliditeta pristupala u okviru osnova „drugog statusa“ u odredbama o zabrani diskriminacije odgovarajućih konvencija. Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava usvojio je 1994. godine Opšti komentar br. 5 o osobama sa invaliditetom i u stavu 15. naveo da su „posledice diskriminacije po osnovu invaliditeta naročito teške u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja, saobraćaja, kulturnog života, kao i pristupa javnim mestima i uslugama“. Specijalni izvestilac za pitanja invaliditeta Komisije Ujedinjenih nacija za socijalni razvoj prvi put je imenovan 1994. godine sa mandatom da prati primenu Standardnih pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom, koja je Generalna skupština usvojila na svom četrdeset osmom zasedanju 1993. godine (A/RES/48/96, Aneks), kao i da unapređuje položaj osoba sa invaliditetom širom sveta. Komitet je 6. oktobra 1997. godine posvetio dan opšte rasprave deci sa invaliditetom i usvojio skup preporuka (CRC/C/66, tač. 310–339), u kojima je razmotrio mogućnost izrade Opšteg komentara o deci sa invaliditetom. Komitet sa uvažavanjem konstatuje rad Ad hoc komiteta za izradu Sveobuhvatne i integralne međunarodne konvencije o zaštiti i unapređenju prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom, koji je na svom osmom zasedanju, održanom u Njujorku 25. avgusta 2006. godine, usvojio nacrt Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom radi podnošenja Generalnoj skupštini na njenom šezdeset prvom zasedanju (A/AC.265/2006/4, Aneks II).

3. Razmatrajući izveštaje država ugovornica, Komitet je prikupio obimne informacije o položaju dece sa invaliditetom širom sveta i utvrdio da je u ogromnoj većini država bilo neophodno uputiti posebne preporuke radi unapređenja položaja dece sa invaliditetom. Uočeni i razmatrani problemi kretali su se od isključivanja iz procesa donošenja odluka do teške diskriminacije, pa čak i stvarnog lišavanja života dece sa invaliditetom. Budući da je siromaštvo istovremeno i uzrok i posledica invaliditeta, Komitet je više puta naglasio da deca sa invaliditetom i njihove porodice imaju pravo na odgovarajući životni standard, uključujući odgovarajuću ishranu, odeću i stanovanje, kao i na stalno unapređenje uslova života. Pitanje dece sa invaliditetom koja žive u siromaštvu mora se rešavati obezbeđivanjem odgovarajućih budžetskih sredstava, kao i omogućavanjem pristupa sistemima socijalne zaštite i programima za smanjenje siromaštva.

4. Komitet je konstatovao da nijedna država ugovornica nije stavila rezervu niti dala izjavu koja se posebno odnosi na član 23. Konvencije.

5. Komitet takođe konstatuje da se deca sa invaliditetom i dalje suočavaju sa ozbiljnim teškoćama i preprekama u punom ostvarivanju prava garantovanih Konvencijom. Komitet naglašava da prepreku ne predstavlja sam invaliditet, već spoj društvenih, kulturnih, fizičkih prepreka i prepreka koje proizlaze iz stavova okoline, sa kojima se deca sa invaliditetom svakodnevno suočavaju. Strategija unapređenja njihovih prava stoga mora biti usmerena na preduzimanje neophodnih mera za uklanjanje tih prepreka. Ističući značaj članova 2. i 23. Konvencije, Komitet već na samom početku naglašava da se primena Konvencije u odnosu na decu sa invaliditetom ne sme ograničiti samo na ove odredbe.

¹ Videti: Wouter Vandenhoe, *Non-Discrimination and Equality in the View of the UN Human Rights Treaty Bodies*, str. 170–172, Antwerpen/Oksford, Intersentia, 2005.

6. Svrha ovog Opšteg komentara jeste da državama ugovornicama pruži smernice i pomoć u njihovim naporima da prava dece sa invaliditetom ostvaruju na sveobuhvatan način, obuhvatajući sve odredbe Konvencije. Komitet će stoga najpre izneti zapažanja koja se neposredno odnose na članove 2. i 23, a zatim će obrazložiti potrebu da se u okviru opštih mera za sprovođenje Konvencije posebna pažnja posveti deci sa invaliditetom i da ona budu izričito obuhvaćena tim merama. Nakon toga slede komentari o značenju i primeni pojedinih odredaba Konvencije (grupisanih u skladu sa ustaljenom praksom Komiteta) u odnosu na decu sa invaliditetom.

B. Definicija

7. U skladu sa članom 1. stav 2. Nacrta konvencije o pravima osoba sa invaliditetom:

„Osobe sa invaliditetom obuhvataju lica sa dugotrajnim fizičkim, mentalnim, intelektualnim ili senzornim onesposobljenostima koja, u međudejstvu sa različitim preprekama, mogu ometati njihovo puno i delotvorno učešće u društvu na jednakoj osnovi sa drugima.“
(A/AC.265/2006/4, Aneks II)

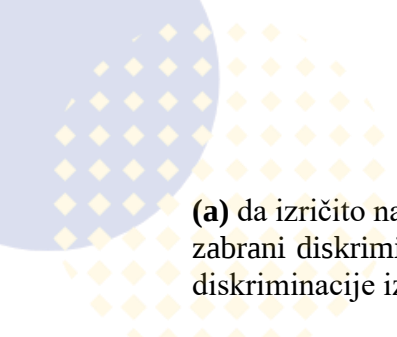
II. Ključne odredbe koje se odnose na decu sa invaliditetom

(članovi 2. i 23.)

A. Član 2.

8. Član 2. obavezuje države ugovornice da obezbede da sva deca koja se nalaze pod njihovom jurisdikcijom uživaju sva prava garantovana Konvencijom bez diskriminacije po bilo kom osnovu. Ova obaveza zahteva od država ugovornica da preduzmu odgovarajuće mere radi sprečavanja svih oblika diskriminacije, uključujući diskriminaciju po osnovu invaliditeta. Izričito navođenje invaliditeta kao zabranjenog osnova diskriminacije u članu 2. predstavlja posebnost Konvencije i može se objasniti činjenicom da deca sa invaliditetom pripadaju jednoj od najugroženijih grupa dece. U mnogim slučajevima višestruki oblici diskriminacije – zasnovani na kombinaciji različitih osnova, na primer kada je reč o devojčicama iz domorodačkih zajednica sa invaliditetom ili deci sa invaliditetom koja žive u ruralnim područjima – dodatno povećavaju ranjivost pojedinih grupa. Zbog toga se smatralo neophodnim da invaliditet bude izričito naveden u odredbi o zabrani diskriminacije. Diskriminacija se javlja, često de facto, u različitim aspektima života i razvoja dece sa invaliditetom. Primera radi, društvena diskriminacija i stigmatizacija dovode do njihove marginalizacije i isključivanja, a mogu čak ugroziti i njihov opstanak i razvoj ukoliko prerastu u fizičko ili psihičko nasilje nad decom sa invaliditetom. Diskriminacija u pružanju usluga uskraćuje im pristup obrazovanju i onemogućava pristup kvalitetnim zdravstvenim i socijalnim uslugama. Nedostatak odgovarajućeg obrazovanja i stručnog osposobljavanja predstavlja oblik diskriminacije jer im uskraćuje mogućnosti za zapošljavanje u budućnosti. Društvena stigma, strahovi, preterana zaštita, negativni stavovi, pogrešna uverenja i ukorenjene predrasude prema deci sa invaliditetom i dalje su snažno prisutni u mnogim zajednicama i dovode do njihove marginalizacije i izolacije. Komitet će se ovim pitanjima detaljnije baviti u narednim stavovima.

9. Uopšteno posmatrano, države ugovornice bi, u svojim nastojanjima da spreče i otklone sve oblike diskriminacije dece sa invaliditetom, trebalo da preduzmu sledeće mere:

(a) da izričito navedu invaliditet kao zabranjeni osnov diskriminacije u ustavnim odredbama o zabrani diskriminacije i/ili da u posebnim zakonima ili drugim pravnim propisima o zabrani diskriminacije izričito zabrane diskriminaciju po osnovu invaliditeta;

(b) da obezbede delotvorna pravna sredstva u slučaju povrede prava dece sa invaliditetom i da osiguraju da ta pravna sredstva budu lako dostupna deci sa invaliditetom, njihovim roditeljima i/ili drugim licima koja se o njima staraju;

(c) da sprovedu kampanje za podizanje svesti i obrazovne kampanje namenjene široj javnosti, kao i pojedinim grupama stručnjaka, radi sprečavanja i otklanjanja de facto diskriminacije dece sa invaliditetom.

10. Devojčice sa invaliditetom često su izložene još većem riziku od diskriminacije zbog diskriminacije zasnovane na polu. U tom kontekstu, od država ugovornica se zahteva da posebnu pažnju posvete devojčicama sa invaliditetom, preduzimanjem neophodnih, a kada je potrebno i dodatnih mera, kako bi se obezbedilo da budu adekvatno zaštićene, da imaju pristup svim uslugama i da budu u potpunosti uključene u društvo.

B. Član 23.

11. Stav 1. člana 23. treba posmatrati kao vodeće načelo za sprovođenje Konvencije u odnosu na decu sa invaliditetom: ostvarivanje punog i dostojanstvenog života u uslovima koji obezbeđuju dostojanstvo, podstiču samostalnost i olakšavaju aktivno učešće u zajednici. Sve mere koje države ugovornice preduzimaju radi ostvarivanja prava dece sa invaliditetom treba da budu usmerene ka ostvarenju ovog cilja. Osnovna poruka ovog stava jeste da deca sa invaliditetom treba da budu uključena u društvo. Mere koje se preduzimaju radi ostvarivanja prava sadržanih u Konvenciji u odnosu na decu sa invaliditetom, na primer u oblastima obrazovanja i zdravlja, treba izričito da budu usmerene na njihovu najveću moguću uključenost u društvo.

12. U skladu sa stavom 2. člana 23. Konvencije, države ugovornice priznaju pravo deteta sa invaliditetom na posebnu negu i podstiču, odnosno obezbeđuju, u okviru raspoloživih sredstava, pružanje pomoći detetu koje ispunjava propisane uslove, kao i licima odgovornim za njegovo staranje. Ta pomoć mora odgovarati stanju deteta i okolnostima roditelja ili drugih lica koja se o detetu staraju. Stav 3. člana 23. sadrži dodatna pravila u pogledu troškova posebnih mera, kao i preciznije određuje ciljeve koje ta pomoć treba da ostvari.

13. Da bi se ispunili zahtevi iz člana 23, neophodno je da države ugovornice razviju i delotvorno sprovedu sveobuhvatnu politiku putem akcionog plana koji neće biti usmeren samo na puno ostvarivanje prava garantovanih Konvencijom bez diskriminacije, već će obezbediti i da dete sa invaliditetom i njegovi roditelji i/ili druga lica koja se o njemu staraju zaista dobiju posebnu negu i pomoć na koju imaju pravo prema Konvenciji.

14. U vezi sa posebnim odredbama stavova 2. i 3. člana 23, Komitet iznosi sledeća zapažanja:

(a) Pružanje posebne nege i pomoći zavisi od raspoloživih sredstava i, kad god je to moguće, treba da bude besplatno. Komitet poziva države ugovornice da posebnu negu i pomoć deci sa invaliditetom odrede kao oblast od najvišeg prioriteta i da ulože maksimalna raspoloživa sredstva u otklanjanje diskriminacije dece sa invaliditetom i njihovu najveću moguću uključenost u društvo.

(b) Nega i pomoć treba da budu osmišljene tako da deci sa invaliditetom obezbede delotvoran pristup obrazovanju, stručnom osposobljavanju, zdravstvenim uslugama, uslugama rehabilitacije, pripremi za zapošljavanje i mogućnostima za rekreaciju, kao i da im omoguće da od tih usluga imaju stvarnu korist. Komitet će, prilikom razmatranja pojedinih članova Konvencije, detaljnije obrazložiti mere koje su neophodne za ostvarivanje ovih ciljeva.

15. U vezi sa stavom 4. člana 23, Komitet konstatuje da je međunarodna razmena informacija između država ugovornica u oblastima prevencije i lečenja i dalje veoma ograničena. Komitet preporučuje državama ugovornicama da preduzmu delotvorne, a kada je potrebno i ciljane mere radi aktivnog podsticanja razmene informacija predviđene stavom 4. člana 23, kako bi državama ugovornicama omogućile unapređenje njihovih kapaciteta i stručnosti u oblastima prevencije i lečenja invaliditeta kod dece.

16. Često nije jasno na koji način i u kojoj meri se potrebe zemalja u razvoju uzimaju u obzir, kako to zahteva stav 4. člana 23. Komitet snažno preporučuje državama ugovornicama da, u okviru bilateralne ili multilateralne razvojne pomoći, posebnu pažnju posvete deci sa invaliditetom i njihovom opstanku i razvoju u skladu sa odredbama Konvencije, na primer razvojem i sprovođenjem posebnih programa usmerenih na njihovu uključenost u društvo i opredeljivanjem namenskih budžetskih sredstava za te svrhe. Države ugovornice se pozivaju da u svojim izveštajima Komitetu dostave informacije o aktivnostima i rezultatima takve međunarodne saradnje.

III. Opšte mere za sprovođenje

*(članovi 4, 42. i 44. stav 6.)*²

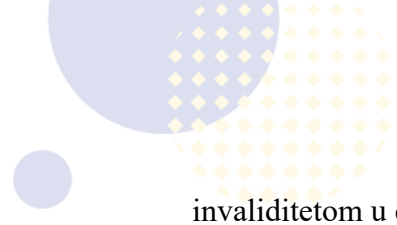
A. Zakonodavstvo

17. Pored zakonodavnih mera preporučenih u vezi sa zabranom diskriminacije (videti stav 9. ovog Opšteg komentara), Komitet preporučuje da države ugovornice izvrše sveobuhvatno preispitivanje celokupnog domaćeg zakonodavstva i povezanih propisa kako bi obezbedile da se sve odredbe Konvencije primenjuju na svu decu, uključujući i decu sa invaliditetom, koja bi, kada je to primereno, trebalo izričito pomenuti. Nacionalni zakoni i propisi treba da sadrže jasne i izričite odredbe kojima se štite i omogućavaju ostvarivanje posebnih prava dece sa invaliditetom, naročito prava utvrđenih članom 23. Konvencije.

B. Nacionalni akcioni planovi i politike

18. Potreba za donošenjem nacionalnog akcionog plana koji obuhvata sve odredbe Konvencije opšte je prihvaćena i Komitet je državama ugovornicama često upućivao takvu preporuku. Akcioni planovi moraju biti sveobuhvatni, uključivati planove i strategije koji se odnose na decu sa invaliditetom i sadržati merljive rezultate. Nacrt konvencije o pravima osoba sa

² U ovom Opštem komentaru Komitet se usredsređuje na potrebu da se posebna pažnja posveti deci sa invaliditetom u okviru opštih mera za sprovođenje Konvencije. Za detaljnije objašnjenje sadržaja i značaja ovih mera videti Opšti komentar Komiteta br. 5 (2003) o opštim merama za sprovođenje Konvencije o pravima deteta.

invaliditetom u članu 4. stav 1. tačka (c) naglašava značaj uključivanja ovog pitanja, navodeći da se države ugovornice obavezuju „da zaštitu i unapređenje ljudskih prava osoba sa invaliditetom uzimaju u obzir u svim politikama i programima“ (A/AC.265/2006/4, Aneks II). Takođe je od suštinskog značaja da svi programi budu adekvatno finansirani i kadrovski osposobljeni, kao i da sadrže ugrađene mehanizme praćenja, na primer pokazatelje koji omogućavaju precizno merenje ostvarenih rezultata. Još jedan važan aspekt koji ne sme biti zanemaren jeste uključivanje sve dece sa invaliditetom u politike i programe. Pojedine države ugovornice razvile su veoma kvalitetne programe, ali njima nisu obuhvatile svu decu sa invaliditetom.

C. Podaci i statistika

19. Radi ispunjavanja svojih obaveza, države ugovornice treba da uspostave i razvijaju mehanizme za prikupljanje tačnih, standardizovanih i razvrstanih podataka koji verno odražavaju stvarni položaj dece sa invaliditetom. Značaj ovog pitanja često se zanemaruje i ne smatra se prioritetnim, iako ono utiče ne samo na mere koje je potrebno preduzeti u oblasti prevencije, već i na raspodelu veoma značajnih sredstava neophodnih za finansiranje programa. Jedan od najvećih izazova u pribavljanju pouzdanih statističkih podataka jeste nepostojanje opšteprihvaćene i jasne definicije invaliditeta. Države ugovornice se podstiču da usvoje odgovarajuću definiciju koja će obezbediti da sva deca sa invaliditetom budu obuhvaćena, kako bi mogla da koriste posebnu zaštitu i programe namenjene njima. Često su potrebni dodatni naponi za prikupljanje podataka o deci sa invaliditetom, budući da ih roditelji ili druga lica koja se o njima staraju neretko skrivaju.

D. Budžet

20. Raspodela budžetskih sredstava: u skladu sa članom 4. Konvencije, prema kojem su „države ugovornice dužne da preduzmu takve mere do najveće moguće mere svojih raspoloživih sredstava...“. Iako Konvencija ne propisuje koliki procenat državnog budžeta treba izdvojiti za usluge i programe namenjene deci, ona jasno zahteva da deca budu prioritet. Primena ove obaveze predstavlja stalnu zabrinutost Komiteta, budući da mnoge države ugovornice ne samo da ne izdvajaju dovoljno sredstava za decu, već su tokom godina čak i smanjivale sredstva namenjena deci. Takav trend ima brojne ozbiljne posledice, naročito po decu sa invaliditetom, koja se često nalaze veoma nisko na listi prioriteta ili na njoj uopšte nisu zastupljena. Na primer, ako država ugovornica ne izdvaja dovoljno sredstava da bi obezbedila obavezno i besplatno kvalitetno obrazovanje za svu decu, malo je verovatno da će izdvojiti sredstva za obuku nastavnika za rad sa decom sa invaliditetom ili za obezbeđivanje odgovarajućih nastavnih sredstava i prevoza za tu decu. Decentralizacija i privatizacija usluga danas predstavljaju uobičajena sredstva ekonomskih reformi. Međutim, ne sme se izgubiti iz vida da krajnju odgovornost za obezbeđivanje odgovarajućih budžetskih sredstava za decu sa invaliditetom snosi država ugovornica, uz uspostavljanje jasnih smernica za pružanje usluga. Sredstva namenjena deci sa invaliditetom moraju biti dovoljna — i namenski opredeljena tako da se ne mogu koristiti u druge svrhe — kako bi se zadovoljile sve njihove potrebe, uključujući programe za obuku stručnjaka koji rade sa decom sa invaliditetom, kao što su nastavnici, fizioterapeuti i donosioci odluka; kampanje za podizanje svesti; finansijsku podršku porodicama; podršku prihodima; socijalnu sigurnost; pomoćna sredstva; kao i povezane usluge. Pored toga, sredstva se moraju obezbediti i za druge programe usmerene na uključivanje dece sa invaliditetom u redovno obrazovanje, između ostalog i za adaptaciju školskih objekata kako bi bili fizički pristupačni deci sa invaliditetom.

E. Koordinaciono telo: „kontaktna tačka za pitanja invaliditeta“

21. Usluge namenjene deci sa invaliditetom često pružaju različite državne i nevladine institucije, a neretko su međusobno nepovezane i nekoordinisane, što dovodi do preklapanja nadležnosti i praznina u pružanju usluga. Zbog toga je uspostavljanje odgovarajućeg koordinacionog mehanizma od suštinskog značaja. Takvo telo treba da bude multisektorsko i da uključuje sve relevantne javne i privatne organizacije. Ono mora imati odgovarajuća ovlašćenja i podršku na najvišem mogućem nivou državne vlasti kako bi moglo da ostvari svoj puni potencijal. Koordinaciono telo za pitanja dece sa invaliditetom, kao deo šireg sistema koordinacije za prava deteta ili nacionalnog sistema koordinacije za pitanja osoba sa invaliditetom, imalo bi prednost da deluje u okviru već uspostavljenog sistema, pod uslovom da taj sistem funkcioniše na odgovarajući način i raspolaže dovoljnim finansijskim i ljudskim resursima. S druge strane, poseban koordinacioni sistem može doprineti tome da se veća pažnja usmeri upravo na pitanja dece sa invaliditetom.

F. Međunarodna saradnja i tehnička pomoć

22. Kako bi informacije među državama ugovornicama bile slobodno dostupne i kako bi se podsticala razmena znanja, između ostalog o zbrinjavanju i rehabilitaciji dece sa invaliditetom, države ugovornice treba da priznaju značaj međunarodne saradnje i tehničke pomoći. Posebnu pažnju treba posvetiti zemljama u razvoju kojima je potrebna pomoć u uspostavljanju i/ili finansiranju programa za zaštitu i unapređenje prava dece sa invaliditetom. Ove zemlje suočavaju se sa sve većim teškoćama u obezbeđivanju odgovarajućih sredstava za zadovoljavanje hitnih potreba osoba sa invaliditetom, te im je hitno potrebna pomoć u oblasti prevencije invaliditeta, pružanja usluga i rehabilitacije, kao i u stvaranju jednakih mogućnosti. Međutim, kako bi se odgovorilo na ove rastuće potrebe, međunarodna zajednica treba da istraži nove načine i sredstva za prikupljanje finansijskih sredstava, uključujući značajno povećanje raspoloživih resursa, kao i da preduzme odgovarajuće mere radi njihove mobilizacije. Stoga treba podsticati dobrovoljne doprinose vlada, povećanje regionalne i bilateralne pomoći, kao i doprinose iz privatnih izvora. UNICEF i World Health Organization imali su značajnu ulogu u pružanju pomoći zemljama u razvoju u uspostavljanju i sprovođenju posebnih programa za decu sa invaliditetom. Proces razmene znanja takođe ima veliku vrednost za razmenu najnovijih medicinskih saznanja i dobre prakse, kao što su rano otkrivanje, pristupi ranoj intervenciji i podršci porodici zasnovani na zajednici, kao i rešavanje zajedničkih izazova.

23. Zemlje koje su pretrpele ili i dalje trpe unutrašnje ili međunarodne oružane sukobe tokom kojih su postavljene nagazne mine suočavaju se sa posebnim izazovima. Države ugovornice često nemaju pristup planovima sa označenim lokacijama na kojima su postavljene nagazne mine i neeksplozirana ubojna sredstva, dok su troškovi njihovog uklanjanja izuzetno visoki. Komitet naglašava značaj međunarodne saradnje u skladu sa Konvencijom o zabrani upotrebe, skladištenja, proizvodnje i prenosa protivpešadijskih mina i o njihovom uništavanju iz 1997. godine, kako bi se sprečile povrede i smrtni slučajevi izazvani nagaznim minama i neeksploziranim ubojnim sredstvima koja su ostala na terenu. U tom smislu, Komitet preporučuje državama ugovornicama da tesno sarađuju radi potpunog uklanjanja svih antipersonalnih mina i neeksploziranih ubojnih sredstava sa područja na kojima se vode ili su se vodili oružani sukobi.

G. Nezavisni nadzor

24. I Konvencija i Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom priznaju značaj uspostavljanja odgovarajućeg sistema nadzora.³ Komitet se veoma često poziva na „Pariske principe“ (A/RES/48/134) kao smernice kojih nacionalne institucije za ljudska prava treba da se pridržavaju (videti Opšti komentar Komiteta br. 2 (2002) o ulozi nezavisnih nacionalnih institucija za ljudska prava u unapređenju i zaštiti prava deteta). Nacionalne institucije za ljudska prava mogu imati različite oblike, kao što su ombudsman ili poverenik, i mogu biti opšte ili specijalizovane nadležnosti. Bez obzira na izabrani model, takav mehanizam mora:

- (a) biti nezavisan i raspolagati odgovarajućim ljudskim i finansijskim resursima;
- (b) biti dobro poznat deci sa invaliditetom i licima koja se o njima staraju;
- (c) biti pristupačan ne samo u fizičkom smislu, već i na način koji deci sa invaliditetom omogućava da lako i poverljivo podnose pritužbe ili pokreću druga pitanja;
- (d) imati odgovarajuća zakonska ovlašćenja da prima, ispituje i rešava pritužbe dece sa invaliditetom, na način koji uvažava kako njihov uzrast, tako i njihov invaliditet.

H. Civilno društvo

25. Iako je briga o deci sa invaliditetom obaveza države, nevladine organizacije često obavljaju veliki deo tih poslova bez odgovarajuće podrške, finansiranja ili priznanja od strane vlada. Stoga se države ugovornice podstiču da podržavaju i sarađuju sa nevladinim organizacijama, omogućavajući im da učestvuju u pružanju usluga deci sa invaliditetom i obezbeđujući da svoje aktivnosti sprovode u potpunom skladu sa odredbama i načelima Konvencije. U tom pogledu, Komitet skreće pažnju državama ugovornicama na preporuke usvojene tokom dana opšte rasprave o privatnom sektoru kao pružaocu usluga, održanog 20. septembra 2002. godine (CRC/C/121, tač. 630–653).

I. Širenje znanja i obuka stručnjaka

26. Poznavanje Konvencije i njenih posebnih odredaba koje se odnose na decu sa invaliditetom predstavlja neophodno i snažno sredstvo za obezbeđivanje ostvarivanja tih prava. Države ugovornice se podstiču da šire znanje o Konvenciji, između ostalog, sprovođenjem sistematskih kampanja za podizanje svesti, izradom odgovarajućih materijala, kao što su verzije Konvencije prilagođene deci u štampanom izdanju i na Brajevom pismu, kao i korišćenjem sredstava javnog informisanja radi podsticanja pozitivnih stavova prema deci sa invaliditetom.

27. Kada je reč o stručnjacima koji rade sa decom sa invaliditetom i za njihovu dobrobit, programi obuke moraju sadržati posebno osmišljeno i ciljano obrazovanje o pravima dece sa invaliditetom kao preduslov za sticanje stručnih kvalifikacija. Ti stručnjaci obuhvataju, između ostalih, donosiocle odluka, sudije, advokate, službenike organa za sprovođenje zakona,

³ Videti i Opšti komentar br. 5 (1994) Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava o osobama sa invaliditetom.

zaposlene u obrazovanju, zdravstvene radnike, stručne radnike u socijalnoj zaštiti i predstavnike medija.

IV. Opšti principi

Član 2. – Zabrana diskriminacije

28. Videti stavove 8–10. ovog Opšteg komentara.

Član 3. – Najbolji interesi deteta

29. „U svim aktivnostima koje se odnose na decu... najbolji interesi deteta moraju biti od prvenstvenog značaja.“ Široko postavljena formulacija ove odredbe ima za cilj da obuhvati sve aspekte brige o deci i njihove zaštite u svim okruženjima. Ona je upućena zakonodavcima kojima je povereno uspostavljanje pravnog okvira za zaštitu prava dece sa invaliditetom, kao i svima koji donose odluke koje se odnose na decu sa invaliditetom. Član 3. treba da predstavlja osnov za izradu programa i politika i da bude na odgovarajući način uzet u obzir prilikom pružanja svake usluge deci sa invaliditetom, kao i pri preduzimanju svake druge aktivnosti koja na njih utiče.

30. Načelo najboljih interesa deteta od posebnog je značaja za ustanove i druge službe koje pružaju usluge deci sa invaliditetom, budući da se od njih očekuje da postupaju u skladu sa utvrđenim standardima i propisima i da bezbednost, zaštitu i brigu o deci smatraju svojim prvenstvenim zadatkom. Ovo načelo mora imati prednost nad svim drugim razmatranjima u svim okolnostima, uključujući i odlučivanje o raspodeli budžetskih sredstava.

Član 6. – Pravo na život, opstanak i razvoj

31. Pravu na život, opstanak i razvoj, koje pripada svakom detetu, mora se posvetiti posebna pažnja kada je reč o deci sa invaliditetom. U mnogim državama sveta deca sa invaliditetom izložena su različitim praksama koje u potpunosti ili delimično ugrožavaju ostvarivanje ovog prava. Pored toga što su pod povećanim rizikom od čedomorstva, u pojedinim kulturama dete sa bilo kojim oblikom invaliditeta smatra se lošim znamenjem koje može „okaljati porodičnu lozu“, zbog čega određeno lice u zajednici sistematski usmrćuje decu sa invaliditetom. Takva krivična dela često ostaju nekažnjena ili se njihovim učinocima izriču blaže kazne. Komitet poziva države ugovornice da preduzmu sve neophodne mere kako bi se ovakvoj praksi stalo na put, uključujući podizanje svesti javnosti, donošenje odgovarajućih zakona i njihovu doslednu primenu radi obezbeđivanja odgovarajućeg kažnjavanja svih koji neposredno ili posredno povređuju pravo dece sa invaliditetom na život, opstanak i razvoj.

Član 12. – Uvažavanje mišljenja deteta

32. Vrlo često odrasli, bilo da imaju ili nemaju invaliditet, donose politike i odluke koje se odnose na decu sa invaliditetom, dok sama deca ostaju isključena iz tog procesa. Od suštinskog je značaja da se deca sa invaliditetom saslušaju u svim postupcima koji ih se tiču i da se njihovo mišljenje uvažava u skladu sa njihovim razvojnim mogućnostima. Da bi se ovo načelo ostvarilo u praksi, deca treba da budu zastupljena u različitim telima, kao što su parlamenti, odbori i drugi forumi u kojima mogu iznositi svoja mišljenja i učestvovati u donošenju odluka koje utiču na svu decu, a posebno na decu sa invaliditetom. Uključivanje dece u takve procese ne

samo da doprinosi tome da politike budu prilagođene njihovim potrebama i željama, već predstavlja i dragoceno sredstvo njihove uključenosti u društvo, jer obezbeđuje participativan proces donošenja odluka. Deci treba obezbediti odgovarajuće oblike komunikacije koji su im potrebni kako bi mogla slobodno da izraze svoje mišljenje. Pored toga, države ugovornice treba da podrže obuku porodica i stručnjaka radi podsticanja i uvažavanja razvojnih sposobnosti dece da preuzimaju sve veću odgovornost za donošenje odluka koje se odnose na njihov sopstveni život.

33. Deci sa invaliditetom često su potrebne posebne zdravstvene i obrazovne usluge kako bi dostigla svoj puni potencijal, o čemu će biti više reči u odgovarajućim delovima ovog Opšteg komentara. Međutim, treba istaći da se njihov duhovni, emocionalni i kulturni razvoj, kao i opšta dobrobit, veoma često zanemaruju. Njihovo učešće u događajima i aktivnostima koje doprinose ovim suštinskim aspektima života svakog deteta ili u potpunosti izostaje ili je svedeno na najmanju meru. Štaviše, kada im se omogući učešće, ono je često ograničeno isključivo na aktivnosti posebno namenjene deci sa invaliditetom. Takva praksa samo dodatno doprinosi njihovoj marginalizaciji i pojačava osećaj izolovanosti. Programi i aktivnosti namenjeni kulturnom razvoju i duhovnoj dobrobiti dece treba da uključuju i budu prilagođeni i deci sa invaliditetom i deci bez invaliditeta, na integrisan i participativan način.

V. Građanska prava i slobode

(članovi 7, 8, 13–17. i član 37. tačka (a))

34. Pravo na ime i državljanstvo, pravo na očuvanje identiteta, sloboda izražavanja, sloboda mišljenja, savesti i veroispovesti, sloboda udruživanja i mirnog okupljanja, pravo na privatnost, kao i pravo da dete ne bude podvrgnuto mučenju ili drugom surovom, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, niti nezakonitom lišavanju slobode, predstavljaju univerzalna građanska prava i slobode koja se moraju poštovati, štititi i unapređivati za svu decu, uključujući i decu sa invaliditetom. Posebnu pažnju treba posvetiti oblastima u kojima postoji povećan rizik od povrede prava dece sa invaliditetom ili u kojima su potrebni posebni programi radi njihove zaštite.

A. Upis u matičnu knjigu rođenih

35. Deca sa invaliditetom nesrazmerno su više izložena riziku da ne budu upisana u matičnu knjigu rođenih. Bez upisa u matičnu knjigu rođenih ona nisu pravno priznata i postaju „nevidljiva“ u državnim statistikama. Neupisivanje u matičnu knjigu rođenih ima dalekosežne posledice po ostvarivanje njihovih ljudskih prava, uključujući uskraćivanje državljanstva, pristupa zdravstvenim i socijalnim uslugama, kao i obrazovanju. Deca sa invaliditetom koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih izložena su povećanom riziku od zanemarivanja, smeštaja u ustanove, pa čak i smrti.

36. U svetlu člana 7. Konvencije, Komitet preporučuje državama ugovornicama da preduzmu sve odgovarajuće mere kako bi obezbedile upis dece sa invaliditetom u matičnu knjigu rođenih odmah po rođenju. Takve mere treba da obuhvate uspostavljanje i sprovođenje delotvornog sistema registracije rođenja, oslobađanje od plaćanja taksi za upis, uvođenje mobilnih službi za registraciju, kao i organizovanje službi za registraciju u školama za decu koja još nisu upisana. U tom kontekstu, države ugovornice treba da obezbede da se odredbe člana 7. u

potpunosti primenjuju u skladu sa načelima zabrane diskriminacije (član 2.) i najboljih interesa deteta (član 3.).

B. Pristup odgovarajućim informacijama i sredstvima javnog informisanja

37. Pristup informacijama i sredstvima komunikacije, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, omogućava deci sa invaliditetom da žive samostalno i u potpunosti učestvuju u svim aspektima života. Deca sa invaliditetom i lica koja se o njima staraju treba da imaju pristup informacijama o invaliditetu deteta kako bi bila odgovarajuće informisana o njegovoj prirodi, uzrocima, mogućnostima lečenja, podrške i prognozi. Takva saznanja od izuzetnog su značaja jer im ne samo omogućavaju da se bolje prilagode životu sa invaliditetom, već ih osnažuju da aktivnije učestvuju u donošenju odluka i da donose informisane odluke o sopstvenoj zdravstvenoj zaštiti i podršci. Deci sa invaliditetom treba obezbediti odgovarajuću tehnologiju i druge usluge i/ili jezike komunikacije, kao što su Brajevo pismo i znakovni jezik, kako bi mogla da pristupe svim oblicima medija, uključujući televiziju, radio i štampane publikacije, kao i novim informacionim i komunikacionim tehnologijama i sistemima, uključujući internet.

38. S druge strane, države ugovornice imaju obavezu da zaštite svu decu, uključujući i decu sa invaliditetom, od štetnih sadržaja, naročito pornografskog materijala i sadržaja kojima se podstiče ksenofobija ili bilo koji drugi oblik diskriminacije koji može doprineti učvršćivanju predrasuda.

C. Pristupačnost javnog prevoza i objekata

39. Pristupačnost predstavlja preduslov za ostvarivanje građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, kao i za puno uključivanje dece sa invaliditetom u društvo. Bez pristupa fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i drugim objektima i uslugama dostupnim javnosti, deca sa invaliditetom neće imati jednake mogućnosti za učešće u svim oblastima života. Države ugovornice imaju obavezu da obezbede uklanjanje svih prepreka koje onemogućavaju ostvarivanje pristupačnosti. To, između ostalog, podrazumeva utvrđivanje standarda za izgradnju javnih objekata, obezbeđivanje pristupačnog javnog prevoza, kao i omogućavanje pristupa informacijama i komunikacionim uslugama, uključujući nove tehnologije, kao što su internet, kako bi sva deca sa invaliditetom mogla u potpunosti da učestvuju u društvenom životu.

40. Sve nove javne zgrade treba da budu izgrađene u skladu sa međunarodnim standardima pristupačnosti za osobe sa invaliditetom, a postojeće javne zgrade, uključujući škole, zdravstvene ustanove, zgrade državnih organa i trgovačke objekte, treba da prođu neophodne adaptacije kako bi bile što pristupačnije osobama sa invaliditetom.

VI. Porodično okruženje i alternativno staranje

(članovi 5, 18. stavovi 1–2, 9–11, 19–21, 25, 27. stav 4. i 39.)

A. Podrška porodici i odgovornosti roditelja

41. Deca sa invaliditetom najbolje se neguju i razvijaju u sopstvenom porodičnom okruženju, pod uslovom da porodica ima odgovarajuću podršku u svim aspektima. Takva podrška porodicama obuhvata obrazovanje roditelja i braće i sestara, ne samo o invaliditetu i njegovim uzrocima, već i o posebnim fizičkim i mentalnim potrebama svakog deteta; psihološku podršku prilagođenu stresu i teškoćama sa kojima se suočavaju porodice dece sa invaliditetom; obrazovanje o zajedničkom jeziku porodice, na primer znakovnom jeziku, kako bi roditelji i braća i sestre mogli da komuniciraju sa članom porodice sa invaliditetom; materijalnu podršku u vidu posebnih novčanih davanja, potrošnog materijala i neophodne opreme, kao što su specijalni nameštaj i pomagala za kretanje, koja su potrebna da bi dete sa invaliditetom živelo dostojanstveno, razvijalo samostalnost i bilo u potpunosti uključeno u porodicu i zajednicu. U tom kontekstu, podršku treba pružiti i deci koja su pogođena invaliditetom svojih roditelja ili drugih negovatelja. Na primer, dete koje živi sa roditeljem ili drugim negovateljem sa invaliditetom treba da dobije podršku koja će u potpunosti zaštititi njegova prava i omogućiti mu da nastavi da živi sa tim roditeljem kada je to u njegovom najboljem interesu. Usluge podrške treba da obuhvate i različite oblike predaha u pružanju nege, kao što su pomoć u kući i dnevni boravci dostupni u lokalnoj zajednici. Takve usluge omogućavaju roditeljima da rade, smanjuju stres i doprinose očuvanju zdravog porodičnog okruženja.

B. Nasilje, zlostavljanje i zanemarivanje

42. Deca sa invaliditetom podložnija su svim oblicima zlostavljanja, bilo psihičkog, fizičkog ili seksualnog, u svim okruženjima, uključujući porodicu, škole, privatne i javne ustanove, između ostalog ustanove alternativnog staranja, radno okruženje i zajednicu u celini. Često se navodi da je verovatnoća da će deca sa invaliditetom postati žrtve zlostavljanja pet puta veća nego kod druge dece. U porodici i ustanovama deca sa invaliditetom često su izložena psihičkom i fizičkom nasilju i seksualnom zlostavljanju, a posebno su podložna zanemarivanju i neadekvatnom postupanju, jer se često smatra da predstavljaju dodatno fizičko i finansijsko opterećenje za porodicu. Pored toga, nepostojanje dostupnog i delotvornog mehanizma za podnošenje pritužbi i praćenje njihovog rešavanja pogoduje sistematskom i kontinuiranom zlostavljanju. Vršnjačko nasilje u školama predstavlja poseban oblik nasilja kojem su deca često izložena, a veoma često su upravo deca sa invaliditetom njegova meta. Njihova posebna ranjivost može se, između ostalog, objasniti sledećim razlozima:

(a) njihova nemogućnost da samostalno čuju, kreću se, oblače, koriste toalet ili održavaju ličnu higijenu povećava njihovu izloženost neprimerenoj ličnoj nezi ili zlostavljanju;

(b) život u izolaciji od roditelja, braće i sestara, šire porodice i prijatelja povećava verovatnoću da će biti zlostavljani;

(c) ukoliko imaju teškoće u komunikaciji ili intelektualne smetnje, postoji mogućnost da njihove prijave zlostavljanja budu zanemarene, da im se ne poveruje ili da budu pogrešno shvaćene;

(d) roditelji ili druga lica koja se staraju o detetu mogu biti izloženi velikom pritisku ili stresu zbog fizičkih, finansijskih i emocionalnih zahteva koje podrazumeva briga o detetu. Istraživanja pokazuju da osobe koje su pod stresom mogu biti sklonije zlostavljanju;

(e) deca sa invaliditetom često se pogrešno doživljavaju kao aseksualna ili kao deca koja ne razumeju sopstveno telo, zbog čega mogu postati meta osoba koje seksualno zlostavljanje zasnivaju upravo na takvim pogrešnim pretpostavkama.

43. U cilju rešavanja pitanja nasilja i zlostavljanja, Komitet poziva države ugovornice da preduzmu sve neophodne mere radi sprečavanja nasilja i zlostavljanja dece sa invaliditetom, uključujući:

(a) da obezbede obuku i edukaciju roditelja i drugih lica koja se staraju o detetu kako bi razumeli rizike i prepoznali znakove zlostavljanja;

(b) da obezbede da roditelji pažljivo biraju negovatelje i ustanove za svoju decu i da unaprede svoju sposobnost da prepoznaju zlostavljanje;

(c) da obezbede i podstiču grupe podrške za roditelje, braću i sestre i druga lica koja se staraju o detetu, kako bi im pomogle u brizi o deci i suočavanju sa posledicama invaliditeta;

(d) da obezbede da deca i njihovi negovatelji budu upoznati sa tim da dete ima pravo da bude tretirano dostojanstveno i sa poštovanjem, kao i da imaju pravo da se obrate nadležnim organima ukoliko su ta prava povređena;

(e) da obezbede da škole preduzmu sve mere za sprečavanje vršnjačkog nasilja, uz posebnu pažnju prema deci sa invaliditetom, pružajući im potrebnu zaštitu uz očuvanje njihove uključenosti u redovni obrazovni sistem;

(f) da obezbede da ustanove koje pružaju brigu deci sa invaliditetom zapošljavaju posebno obučeno osoblje, rade u skladu sa odgovarajućim standardima, budu redovno nadzirane i ocenjene i da imaju dostupne i senzitivne mehanizme za podnošenje pritužbi;

(g) da uspostave pristupačan mehanizam za podnošenje pritužbi prilagođen deci i delotvoran sistem nadzora zasnovan na Pariskim principima (videti stav 24.);

(h) da preduzmu sve neophodne zakonodavne mere radi kažnjavanja učinilaca i njihovog udaljavanja iz domaćinstva, uz obezbeđivanje da dete ne bude izdvojeno iz svoje porodice i da nastavi da živi u bezbednom i zdravom okruženju;

(i) da obezbede lečenje i reintegraciju dece žrtava nasilja i zlostavljanja, sa posebnim naglaskom na njihove sveobuhvatne programe oporavka.

44. U tom kontekstu, Komitet želi da skrene pažnju državama ugovornicama i na izveštaj nezavisnog eksperta za Studiju Ujedinjenih nacija o nasilju nad decom (A/61/299), u kojem su deca sa invaliditetom prepoznata kao grupa dece koja je posebno izložena riziku od nasilja. Komitet podstiče države ugovornice da preduzmu sve odgovarajuće mere radi sprovođenja opštih preporuka i preporuka koje se odnose na pojedina okruženja sadržanih u tom izveštaju.

C. Porodični oblici alternativne brige

45. Uloga šire porodice, koja u mnogim zajednicama i dalje predstavlja jedan od osnovnih oslonaca u brizi o deci i smatra se jednim od najboljih oblika alternativnog staranja, treba da bude osnažena kako bi mogla da pruža podršku detetu i njegovim roditeljima ili drugim licima koja se o njemu staraju.

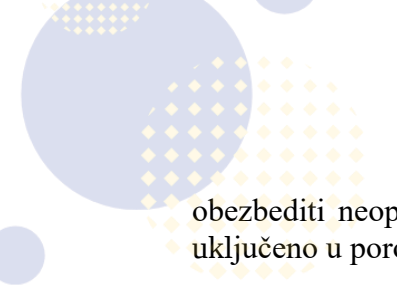
46. Iako je hraniteljska porodica u mnogim državama ugovornicama prihvaćen i uobičajen oblik alternativnog staranja, činjenica je da mnoge hraniteljske porodice nerado prihvataju brigu o detetu sa invaliditetom, jer ono često zahteva dodatnu negu i posebnu podršku u fizičkom, psihološkom i mentalnom razvoju. Zbog toga organizacije nadležne za smeštaj dece u hraniteljske porodice treba da obezbede odgovarajuću obuku i podsticaj pogodnim porodicama, kao i podršku koja će im omogućiti da na odgovarajući način brinu o detetu sa invaliditetom.

D. Ustanove

47. Komitet je često izražavao zabrinutost zbog velikog broja dece sa invaliditetom smeštene u ustanove, kao i zbog činjenice da je institucionalizacija u mnogim državama i dalje najčešći oblik njihovog zbrinjavanja. Kvalitet pružene nege, bilo obrazovne, zdravstvene ili rehabilitacione, često je znatno ispod standarda neophodnih za odgovarajuću brigu o deci sa invaliditetom, bilo zbog nepostojanja odgovarajućih standarda ili zbog njihovog nedoslednog sprovođenja i nadzora. Ustanove su takođe okruženja u kojima su deca sa invaliditetom posebno izložena psihičkom, fizičkom i seksualnom nasilju, kao i drugim oblicima zlostavljanja, zanemarivanja i neadekvatnog postupanja (videti stavove 42–44). Stoga Komitet poziva države ugovornice da smeštaj u ustanovu koriste isključivo kao krajnju meru, kada je to apsolutno neophodno i u najboljem interesu deteta. Komitet preporučuje državama ugovornicama da spreče korišćenje institucionalnog smeštaja isključivo radi ograničavanja slobode ili slobode kretanja deteta. Pored toga, potrebno je posebnu pažnju posvetiti transformaciji postojećih ustanova, sa naglaskom na manje stambene jedinice organizovane u skladu sa pravima i potrebama deteta, razvoju nacionalnih standarda za pružanje nege u ustanovama, kao i uspostavljanju strogih mehanizama procene i nadzora radi obezbeđivanja njihove delotvorne primene.

48. Komitet izražava zabrinutost zbog činjenice da se mišljenje dece sa invaliditetom često ne uzima u obzir u postupcima izdvajanja iz porodice i odlučivanja o smeštaju. Uopšteno posmatrano, u postupcima donošenja odluka deci se ne pridaje dovoljno značaja kao ravnopravnim učesnicima, iako te odluke imaju dalekosežan uticaj na njihov život i budućnost. Zbog toga Komitet preporučuje državama ugovornicama da nastave i intenziviraju napore kako bi mišljenje dece sa invaliditetom bilo uzeto u obzir i kako bi im bilo omogućeno da učestvuju u svim pitanjima koja ih se tiču tokom procene, izdvajanja iz porodice i smeštaja u alternativnu brigu, kao i tokom procesa prelaska iz jednog oblika staranja u drugi. Komitet takođe naglašava da dete treba saslušati tokom celog postupka primene mera zaštite – pre donošenja odluke, kao i tokom njenog sprovođenja i nakon toga. U tom kontekstu, Komitet skreće pažnju državama ugovornicama na preporuke usvojene tokom dana opšte rasprave o deci bez roditeljskog staranja, održanog 16. septembra 2005. godine (CRC/C/153, tač. 636–689).

49. U cilju rešavanja problema institucionalizacije, države ugovornice se pozivaju da uspostave programe deinstitucionalizacije dece sa invaliditetom i njihovog povratka u biološke porodice, šire porodice ili hraniteljske porodice. Roditeljima i drugim članovima šire porodice treba

obezbediti neophodnu i sistematsku podršku i obuku kako bi dete moglo ponovo da bude uključeno u porodično okruženje.

E. Periodična provera smeštaja

50. Bez obzira na oblik smeštaja koji nadležni organi odaberu za dete sa invaliditetom, od suštinskog je značaja da se redovno preispituju tretman koji se detetu pruža i sve druge okolnosti koje su od značaja za njegov smeštaj, kako bi se pratila njegova dobrobit.

VII. Osnovno zdravlje i socijalna zaštita

(članovi 6, 18. stav 3, 23, 24, 26. i 27. stavovi 1–3.)

A. Pravo na zdravlje

51. Ostvarivanje najvišeg mogućeg standarda zdravlja, kao i pristup kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti koja je dostupna i finansijski pristupačna, predstavlja osnovno pravo svakog deteta. Deca sa invaliditetom često ostaju izvan sistema zdravstvene zaštite zbog brojnih prepreka, uključujući diskriminaciju, nepristupačnost usluga usled nedostatka informacija i/ili finansijskih sredstava, problema sa prevozom, geografske udaljenosti i fizičke nepristupačnosti zdravstvenih ustanova. Dodatni problem predstavlja nepostojanje ciljanih zdravstvenih programa koji odgovaraju posebnim potrebama dece sa invaliditetom. Zdravstvene politike treba da budu sveobuhvatne i da obuhvate rano otkrivanje invaliditeta, ranu intervenciju, uključujući psihološko i fizičko lečenje, rehabilitaciju, uključujući pomoćna sredstva, na primer proteze za ekstremitete, pomagala za kretanje, slušna i vizuelna pomagala.

52. Važno je naglasiti da zdravstvene usluge treba pružati u okviru istog javnog zdravstvenog sistema koji je namenjen i deci bez invaliditeta, besplatno kad god je to moguće, kao i da te usluge treba da budu savremene i zasnovane na najnovijim dostignućima. Prilikom pružanja zdravstvenih usluga deci sa invaliditetom poseban značaj treba dati strategijama podrške i rehabilitacije zasnovanim na zajednici. Države ugovornice moraju obezbediti da zdravstveni radnici koji rade sa decom sa invaliditetom budu obučeni prema najvišim profesionalnim standardima i da svoj rad zasnivaju na pristupu u kojem je dete u centru pažnje. U tom pogledu, mnoge države ugovornice mogle bi imati značajnu korist od međunarodne saradnje sa međunarodnim organizacijama i drugim državama ugovornicama.

B. Prevencija

53. Uzroci invaliditeta su brojni, pa se zbog toga razlikuju i mogućnosti njihove prevencije. Nasledne bolesti koje često dovode do invaliditeta mogu se sprečiti u pojedinim društvima u kojima su česti brakovi između krvnih srodnika, pa se u takvim okolnostima preporučuju podizanje svesti javnosti i odgovarajuće genetsko savetovanje i testiranje pre začeća. Zarazne bolesti i dalje predstavljaju uzrok velikog broja invaliditeta širom sveta, zbog čega programe imunizacije treba dodatno unaprediti radi ostvarivanja univerzalne imunizacije protiv svih zaraznih bolesti koje se mogu sprečiti. Loša ishrana dugoročno utiče na razvoj deteta i može dovesti do invaliditeta, kao što je slepilo izazvano nedostatkom vitamina A. Komitet preporučuje državama ugovornicama da uvedu i unaprede prenatalnu zdravstvenu zaštitu i obezbede odgovarajući kvalitet zdravstvene zaštite tokom porođaja. Takođe preporučuje da

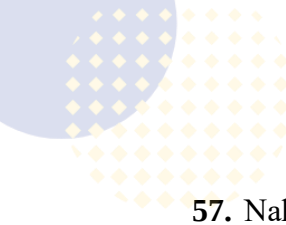
obezbede odgovarajuće postnatalne zdravstvene usluge i razviju kampanje kojima će roditelje i druga lica koja se staraju o detetu informisati o osnovama zdravstvene zaštite i ishrane dece. U tom pogledu, Komitet preporučuje državama ugovornicama da nastave saradnju i zatraže tehničku pomoć, između ostalog, od UNICEF-a i Svetske zdravstvene organizacije (WHO).

54. U pojedinim državama saobraćajne nezgode i druge nesreće predstavljaju jedan od glavnih uzroka invaliditeta, zbog čega je potrebno uspostaviti i sprovesti odgovarajuće politike prevencije, kao što su propisi o korišćenju sigurnosnih pojaseva i bezbednosti u saobraćaju. Faktori povezani sa načinom života, kao što su upotreba alkohola i droga tokom trudnoće, takođe predstavljaju uzroke invaliditeta koji se mogu sprečiti, a u pojedinim državama fetalni alkoholni sindrom predstavlja ozbiljan razlog za zabrinutost. Informisanje javnosti, prepoznavanje trudnica koje koriste ove supstance i pružanje odgovarajuće podrške predstavljaju samo neke od mera kojima se može sprečiti nastanak invaliditeta kod dece. Opasne materije koje zagađuju životnu sredinu takođe doprinose nastanku brojnih oblika invaliditeta. Toksične supstance, kao što su olovo, živa i azbest, uobičajeno su prisutne u mnogim državama. Države treba da uspostave i sprovedu politike kojima će sprečiti odlaganje opasnih materija i druge oblike zagađivanja životne sredine. Pored toga, potrebno je uspostaviti stroga pravila i zaštitne mere radi sprečavanja akcidenata izazvanih zračenjem.

55. Oružani sukobi i njihove posledice, uključujući rasprostranjenost i dostupnost malog i lakog naoružanja, takođe predstavljaju jedan od glavnih uzroka invaliditeta. Države ugovornice dužne su da preduzmu sve neophodne mere radi zaštite dece od štetnih posledica rata i oružanog nasilja i da obezbede da deca pogođena oružanim sukobima imaju pristup odgovarajućim zdravstvenim i socijalnim uslugama, uključujući psihosocijalni oporavak i socijalnu reintegraciju. Komitet posebno naglašava značaj edukacije dece, roditelja i šire javnosti o opasnostima koje predstavljaju nagazne mine i neeksplodirana ubojna sredstva radi sprečavanja povreda i smrtnih slučajeva. Od suštinskog je značaja da države ugovornice nastave sa pronalaženjem nagaznih mina i neeksplodiranih ubojnih sredstava, preduzimaju mere kojima će decu držati podalje od područja za koja se sumnja da su minirana, intenziviraju aktivnosti njihovog uklanjanja i, kada je to potrebno, zatraže odgovarajuću tehničku i finansijsku pomoć u okviru međunarodne saradnje, uključujući pomoć organizacija Ujedinjenih nacija. (Videti i stav 23. ovog Opšteg komentara o nagaznim minama i neeksplodiranim ubojnim sredstvima, kao i stav 78. u delu koji se odnosi na posebne mere zaštite.)

C. Rano otkrivanje

56. Invaliditet se veoma često otkriva tek u kasnijem periodu detetovog života, čime se dete lišava mogućnosti blagovremenog lečenja i rehabilitacije. Rano otkrivanje zahteva visok nivo svesti zdravstvenih radnika, roditelja, nastavnika, kao i drugih stručnjaka koji rade sa decom. Oni treba da budu osposobljeni da prepoznaju najranije znake invaliditeta i da dete upute na odgovarajuću dijagnostiku i dalje postupanje. Stoga Komitet preporučuje državama ugovornicama da, u okviru svojih zdravstvenih službi, uspostave sisteme ranog otkrivanja i rane intervencije, povezane sa sistemom upisa u matičnu knjigu rođenih i postupcima praćenja razvoja dece kod koje je invaliditet rano utvrđen. Usluge treba da budu zasnovane na zajednici i porodici i lako dostupne. Pored toga, potrebno je uspostaviti povezanost između službi za ranu intervenciju, predškolskih ustanova i škola kako bi se detetu omogućio nesmetan prelazak iz jednog sistema u drugi.

57. Nakon utvrđivanja invaliditeta, uspostavljeni sistemi moraju biti sposobni da obezbede ranu intervenciju, uključujući lečenje i rehabilitaciju, kao i sva neophodna pomoćna sredstva koja će deci sa invaliditetom omogućiti da ostvare svoj puni funkcionalni potencijal, uključujući pomagala za kretanje, slušna pomagala, vizuelna pomagala, proteze i druga odgovarajuća sredstva. Takođe treba naglasiti da ove usluge i pomoćna sredstva treba obezbediti besplatno, kad god je to moguće, a postupak njihovog ostvarivanja mora biti efikasan i jednostavan, bez dugotrajnog čekanja i nepotrebnih administrativnih prepreka.

D. Multidisciplinarna zaštita

58. Deca sa invaliditetom veoma često imaju višestruke zdravstvene probleme kojima se mora pristupati timski. U njihovoj zdravstvenoj zaštiti često učestvuju brojni stručnjaci, kao što su neurolozi, psiholozi, psihijatri, ortopedski hirurzi, fizioterapeuti i drugi. U idealnim uslovima, ovi stručnjaci treba zajednički da utvrde plan lečenja i podrške za dete sa invaliditetom, kojim će se obezbediti pružanje najdelotvornije zdravstvene zaštite.

E. Zdravlje i razvoj adolescenata

59. Komitet konstatuje da se deca sa invaliditetom, naročito tokom adolescencije, suočavaju sa višestrukim izazovima i rizicima u oblasti uspostavljanja odnosa sa vršnjacima i reproduktivnog zdravlja. Stoga Komitet preporučuje državama ugovornicama da adolescentima sa invaliditetom obezbede odgovarajuće informacije, smernice i savetovanje, a kada je potrebno i informacije, smernice i savetovanje prilagođene njihovom invaliditetu, uz puno uvažavanje Opštih komentara Komiteta br. 3 (2003) o HIV/AIDS-u i pravima deteta i br. 4 (2003) o zdravlju i razvoju adolescenata u kontekstu Konvencije o pravima deteta.

60. Komitet je duboko zabrinut zbog i dalje prisutne prakse prinudne sterilizacije dece sa invaliditetom, naročito devojčica sa invaliditetom. Takva praksa predstavlja ozbiljno kršenje prava deteta na fizički integritet i ima trajne štetne posledice po fizičko i mentalno zdravlje. Stoga Komitet poziva države ugovornice da zakonom zabrane prinudnu sterilizaciju dece po osnovu invaliditeta.

F. Istraživanje

61. Uzrocima, prevenciji i lečenju invaliditeta ne posvećuje se dovoljna pažnja u nacionalnim i međunarodnim istraživačkim programima. Komitet podstiče države ugovornice da ovoj oblasti daju status prioriteta, obezbeđivanjem finansiranja i praćenja istraživanja koja se odnose na invaliditet, uz posebnu pažnju posvećenu etičkim aspektima takvih istraživanja.

VIII. Obrazovanje i slobodno vreme

(članovi 28, 29. i 31.)

A. Kvalitetno obrazovanje

62. Deca sa invaliditetom imaju isto pravo na obrazovanje kao i sva druga deca i treba da ostvaruju to pravo bez bilo kakve diskriminacije i na osnovu jednakih mogućnosti, kako je

utvrđeno Konvencijom.⁴ U tu svrhu mora se obezbediti delotvoran pristup obrazovanju za decu sa invaliditetom radi podsticanja „razvoja ličnosti deteta, njegovih talenata i mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih krajnjih mogućnosti“ (videti članove 28. i 29. Konvencije, kao i Opšti komentar Komiteta br. 1 (2001) o ciljevima obrazovanja). Konvencija prepoznaje potrebu za prilagođavanjem školske prakse i za osposobljavanjem nastavnika u redovnim školama kako bi bili pripremljeni za rad sa decom različitih sposobnosti i kako bi se obezbedilo da sva deca ostvaruju pozitivne obrazovne ishode.

63. Budući da se deca sa invaliditetom međusobno veoma razlikuju, roditelji, nastavnici i drugi stručnjaci treba da pomognu svakom detetu da razvije načine i veštine komunikacije, jezika, interakcije, orijentacije i rešavanja problema koji najbolje odgovaraju njegovim mogućnostima. Svi koji doprinose razvoju detetovih sposobnosti, veština i samostalnosti treba pažljivo da prate njegov napredak i da sa posebnom pažnjom slušaju njegovo verbalno i emocionalno izražavanje kako bi obrazovanje i razvoj mogli da podrže na najprimereniji način.

B. Samopoštovanje i samostalnost

64. Od presudnog je značaja da obrazovanje deteta sa invaliditetom doprinosi razvoju pozitivne slike o sebi i da dete oseća da ga drugi poštuju kao ljudsko biće čije dostojanstvo nije ni na koji način umanjeno. Dete mora biti u mogućnosti da uoči da drugi poštuju njega, njegova ljudska prava i osnovne slobode. Uključivanje deteta sa invaliditetom u odeljenje zajedno sa drugom decom može doprineti tome da ono razvije osećaj pripadnosti, identiteta i zajedništva sa drugim učenicima i građanima. Podršku vršnjaka, koja doprinosi jačanju samopoštovanja dece sa invaliditetom, potrebno je u mnogo većoj meri prepoznavati i podsticati. Obrazovanje takođe mora detetu pružiti iskustvo osnaživanja kroz osećaj kontrole, postignuća i uspeha, u najvećoj meri u kojoj je to za njega moguće.

C. Obrazovanje u školskom sistemu

65. Obrazovanje u ranom detinjstvu od posebnog je značaja za decu sa invaliditetom, jer se upravo u tom periodu njihova invalidnost i posebne potrebe često prvi put prepoznaju. Rana intervencija od presudnog je značaja kako bi se detetu omogućilo da razvije svoje pune potencijale. Ukoliko se kod deteta u ranom uzrastu utvrdi invaliditet ili zastoj u razvoju, ono ima znatno veće mogućnosti da ostvari korist od obrazovanja u ranom detinjstvu koje treba da bude prilagođeno njegovim individualnim potrebama. Obrazovanje u ranom detinjstvu koje obezbeđuju država, lokalna zajednica ili organizacije civilnog društva može pružiti značajnu podršku dobrobiti i razvoju sve dece sa invaliditetom (videti Opšti komentar Komiteta br. 7 (2005) o ostvarivanju prava deteta u ranom detinjstvu). Osnovno obrazovanje, uključujući

⁴ U tom kontekstu Komitet želi da uputi na **Milenijumsku deklaraciju Ujedinjenih nacija** (A/RES/55/2), a posebno na **Milenijumski razvojni cilj br. 2** koji se odnosi na univerzalno osnovno obrazovanje, prema kojem su se vlade obavezale da „obezbede da do 2015. godine sva deca, dečaci i devojčice, svuda u svetu mogu da završe pun ciklus osnovnog školovanja“. Komitet takođe upućuje i na druge međunarodne dokumente koji podržavaju koncept inkluzivnog obrazovanja, između ostalog na **Salamanka deklaraciju i Okvir za akciju o obrazovanju dece sa posebnim obrazovnim potrebama** (Salamanka, Španija, 7–10. jun 1994) i **Dakarski okvir za akciju – Obrazovanje za sve: ispunjavanje naših zajedničkih obaveza** (Dakar, Senegal, 26–28. april 2000).

osnovnu školu, a u mnogim državama ugovornicama i srednje obrazovanje, mora biti besplatno za decu sa invaliditetom. Sve škole treba da budu pristupačne, bez komunikacionih i fizičkih prepreka koje onemogućavaju pristup deci sa smanjenom pokretljivošću. I visoko obrazovanje, dostupno na osnovu sposobnosti, mora biti pristupačno kvalifikovanim adolescentima sa invaliditetom. Radi potpunog ostvarivanja prava na obrazovanje, mnogoj deci potrebna je lična podrška, posebno nastavnika obučenih za odgovarajuće metodologije i tehnike, uključujući odgovarajuće jezike i druge oblike komunikacije za rad sa decom različitih sposobnosti, kao i odgovarajući i pristupačni nastavni materijali, oprema i pomoćna sredstva, koje države ugovornice treba da obezbede u najvećoj mogućoj meri raspoloživih sredstava.

D. Inkluzivno obrazovanje

66. Inkluzivno obrazovanje⁵ treba da bude cilj obrazovanja dece sa invaliditetom. Način i oblik inkluzije moraju biti određeni individualnim obrazovnim potrebama deteta, budući da obrazovanje pojedine dece sa invaliditetom zahteva podršku koja možda neće biti odmah dostupna u redovnom obrazovnom sistemu. Komitet konstatuje da nacrt Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom sadrži izričitu posvećenost cilju inkluzivnog obrazovanja i obavezu država da obezbede da osobe sa invaliditetom, uključujući decu sa invaliditetom, ne budu isključene iz opšteg sistema obrazovanja po osnovu invaliditeta, kao i da u okviru tog sistema dobiju podršku koja im je potrebna radi ostvarivanja delotvornog obrazovanja. Komitet podstiče države ugovornice koje još nisu započele proces uvođenja inkluzivnog obrazovanja da preduzmu neophodne mere radi ostvarivanja tog cilja. Međutim, Komitet naglašava da obim uključivanja u opšti sistem obrazovanja može biti različit. Kontinuum usluga i različitih programskih mogućnosti mora biti očuvan u okolnostima u kojima potpuno inkluzivno obrazovanje nije moguće ostvariti u neposrednoj budućnosti.

67. Pokret za inkluzivno obrazovanje poslednjih godina dobio je snažnu podršku. Međutim, pojam *inkluzivno* može imati različita značenja. U svojoj suštini, inkluzivno obrazovanje predstavlja skup vrednosti, načela i praksi kojima se nastoji obezbediti smisleno, delotvorno i kvalitetno obrazovanje za sve učenike, uz puno uvažavanje različitosti uslova i potreba za učenje, ne samo dece sa invaliditetom, već svih učenika. Taj cilj može se ostvariti različitim organizacionim rešenjima koja uvažavaju različitost dece. Inkluzija može obuhvatati potpuno uključivanje svih učenika sa invaliditetom u redovno odeljenje ili njihovo uključivanje u redovnu nastavu uz različit stepen podrške, uključujući određeni obim specijalnog obrazovanja. Važno je razumeti da inkluzija ne sme biti shvaćena niti primenjivana kao puko uključivanje dece sa invaliditetom u redovni sistem obrazovanja bez obzira na njihove teškoće i potrebe. Bliska saradnja između nastavnika specijalnog obrazovanja i nastavnika u redovnom obrazovanju od suštinskog je značaja. Nastavne planove i programe potrebno je preispitati i razvijati tako da odgovaraju potrebama dece sa invaliditetom i dece bez invaliditeta. Istovremeno, neophodno je izmeniti programe obrazovanja nastavnika i drugog osoblja u obrazovnom sistemu kako bi se filozofija inkluzivnog obrazovanja mogla u potpunosti sprovesti.

⁵ UNESCO, *Smernice za inkluziju: obezbeđivanje pristupa obrazovanju za sve (Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All, UNESCO, 2005)* daje sledeću definiciju: „Inkluzija se posmatra kao proces prepoznavanja i odgovaranja na različitost potreba svih učenika kroz povećanje njihovog učešća u učenju, kulturama i zajednicama, kao i kroz smanjenje isključivanja iz obrazovanja i unutar obrazovanja. Ona podrazumeva promene i prilagođavanja sadržaja, pristupa, struktura i strategija, zasnovane na zajedničkoj viziji koja obuhvata svu decu odgovarajućeg uzrasta i na uverenju da je odgovornost redovnog obrazovnog sistema da obrazuje svu decu... Inkluzija se odnosi na prepoznavanje i uklanjanje prepreka...”

E. Profesionalna orijentacija i stručno osposobljavanje

68. Obrazovanje za razvoj karijere i pripremu za prelazak u svet rada namenjeno je svim osobama sa invaliditetom, bez obzira na njihov uzrast. Od presudnog je značaja da priprema započne u ranom uzrastu, jer se razvoj karijere posmatra kao proces koji počinje rano i traje tokom čitavog života. Razvijanje svesti o budućem zanimanju i sticanje profesionalnih veština od najranijeg školskog uzrasta omogućava deci da kasnije donose kvalitetnije odluke u vezi sa zapošljavanjem. Profesionalna orijentacija u osnovnoj školi ne znači uključivanje male dece u rad koji bi mogao dovesti do njihove ekonomske eksploatacije. Ona podrazumeva da učenici, u skladu sa svojim razvojnim mogućnostima, počinju da postavljaju sopstvene ciljeve. Nakon toga treba da usledi funkcionalan nastavni program u srednjoj školi koji omogućava sticanje odgovarajućih veština i praktičnog radnog iskustva, uz sistematsku koordinaciju i praćenje saradnje između škole i radnog okruženja.

69. Profesionalna orijentacija i stručno osposobljavanje treba da budu sastavni deo školskog nastavnog programa. Razvijanje svesti o budućem zanimanju i profesionalnih veština treba da bude uključeno u period obaveznog obrazovanja. U državama u kojima obavezno obrazovanje ne traje duže od osnovne škole, stručno osposobljavanje nakon završetka osnovnog obrazovanja treba da bude obavezno za decu sa invaliditetom. Vlade moraju usvojiti odgovarajuće politike i obezbediti dovoljno finansijskih sredstava za stručno osposobljavanje.

F. Rekreacija i kulturne aktivnosti

70. Konvencija u članu 31. priznaje pravo deteta na rekreaciju i kulturne aktivnosti koje odgovaraju njegovom uzrastu. Ovu odredbu treba tumačiti tako da obuhvata mentalni, psihološki i fizički uzrast i sposobnosti deteta. Igra je prepoznata kao najbolji način za sticanje različitih veština, uključujući socijalne veštine. Potpuna uključenost dece sa invaliditetom u društvo ostvaruje se onda kada imaju mogućnost, prostor i vreme da se zajedno igraju sa drugom decom, kako decom sa invaliditetom tako i decom bez invaliditeta. Deci sa invaliditetom školskog uzrasta treba obezbediti mogućnosti za rekreaciju, slobodno vreme i igru.

71. Deci sa invaliditetom treba obezbediti jednake mogućnosti da učestvuju u različitim kulturnim i umetničkim aktivnostima, kao i sportskim aktivnostima. Na ove aktivnosti treba gledati istovremeno kao na sredstvo izražavanja i kao na sredstvo ostvarivanja ispunjenog i kvalitetnog života.

G. Sport

72. Takmičarske i rekreativne sportske aktivnosti treba organizovati tako da, kad god je to moguće, budu inkluzivne i da uključuju decu sa invaliditetom. Drugim rečima, dete sa invaliditetom koje može ravnopravno da se takmiči sa decom bez invaliditeta treba u tome podsticati i pružiti mu odgovarajuću podršku. Međutim, sport je oblast u kojoj će, zbog fizičkih zahteva pojedinih disciplina, deci sa invaliditetom često biti potrebna posebna takmičenja i aktivnosti u kojima mogu da se nadmeću ravnopravno i bezbedno. Ipak, treba naglasiti da, kada se organizuju takvi posebni sportski događaji, sredstva javnog informisanja treba da im posvete jednaku pažnju kao i sportskim aktivnostima dece bez invaliditeta.

IX. Posebne mere zaštite

(članovi 22, 38, 39, 40, 37. tačke (b)–(d) i 32–36.)

A. Krivično pravo za decu

73. U svetlu člana 2. Konvencije, države ugovornice imaju obavezu da obezbede da deca sa invaliditetom koja su u sukobu sa zakonom (u smislu člana 40. stav 1. Konvencije) budu zaštićena ne samo odredbama Konvencije koje se posebno odnose na **krivično pravo za decu** (članovi 40, 37. i 39), već i svim drugim relevantnim odredbama i garancijama sadržanim u Konvenciji, na primer u oblasti zdravstvene zaštite i obrazovanja. Pored toga, države ugovornice treba, kada je to potrebno, da preduzmu posebne mere kako bi obezbedile da deca sa invaliditetom u praksi budu zaštićena navedenim pravima i da od njih imaju stvarnu korist.

74. U vezi sa pravima utvrđenim članom 23. Konvencije i imajući u vidu visok stepen ranjivosti dece sa invaliditetom, Komitet preporučuje da se, pored opšte preporuke iz stava 73. ovog Opšteg komentara, posebna pažnja posveti sledećem:

(a) dete sa invaliditetom koje dođe u sukob sa zakonom treba saslušavati korišćenjem odgovarajućih jezika i drugih oblika komunikacije, a postupak treba da vode posebno obučeni stručnjaci, kao što su policijski službenici, advokati, stručni radnici u socijalnoj zaštiti, javni tužioci i sudije;

(b) vlade treba da razviju i primenjuju alternativne mere koje su dovoljno raznovrsne i fleksibilne da se mogu prilagoditi individualnim sposobnostima i potrebama deteta, kako bi se, kad god je to moguće, izbeglo vođenje formalnog sudskog postupka. Prema deci sa invaliditetom koja su u sukobu sa zakonom treba postupati bez pribegavanja formalnim sudskim postupcima kad god je to moguće. Takvi postupci treba da se vode samo kada je to neophodno radi zaštite javnog poretka. U tim slučajevima potrebno je uložiti posebne napore kako bi dete bilo upoznato sa postupkom koji se vodi prema pravilima krivičnog prava za decu i sa pravima koja mu u tom postupku pripadaju;

(c) deca sa invaliditetom koja su u sukobu sa zakonom ne treba da budu smeštena u redovne ustanove za izvršenje zavodskih mera prema deci, ni tokom pritvora ni radi izvršenja sankcije. Lišenje slobode može se primeniti samo kada je to neophodno radi obezbeđivanja odgovarajućeg tretmana kojim će se rešavati problemi koji su doveli do izvršenja krivičnog dela, pri čemu dete treba smestiti u ustanovu koja raspolaže posebno obučanim osobljem i drugim uslovima potrebnim za pružanje takvog tretmana. Prilikom donošenja takvih odluka nadležni organ mora obezbediti puno poštovanje ljudskih prava i svih zakonskih garancija.

B. Ekonomska eksploatacija

75. Deca sa invaliditetom posebno su izložena različitim oblicima ekonomske eksploatacije, uključujući najgore oblike dečjeg rada, trgovinu drogom i prosjačenje. U tom kontekstu Komitet preporučuje državama ugovornicama koje to još nisu učinile da ratifikuju Konvenciju MOR br. 138 o minimalnoj starosti za zapošljavanje i Konvenciju MOR br. 182 o zabrani i hitnim merama za iskorenjivanje najgorih oblika dečjeg rada. Prilikom sprovođenja ovih

konvencija države ugovornice treba da posvete posebnu pažnju ranjivosti i potrebama dece sa invaliditetom.

C. Deca koja žive ili rade na ulici

76. Deca sa invaliditetom, naročito deca sa telesnim invaliditetom, često završavaju na ulici iz različitih razloga, uključujući ekonomske i društvene okolnosti. Deci koja žive ili rade na ulici treba obezbediti odgovarajuću zaštitu i podršku, uključujući ishranu, odeću, smeštaj, mogućnosti za obrazovanje, razvoj životnih veština, kao i zaštitu od različitih opasnosti, uključujući ekonomsku i seksualnu eksploataciju. U tom pogledu neophodan je individualizovan pristup koji u potpunosti uvažava posebne potrebe i sposobnosti svakog deteta. Komitet je posebno zabrinut zbog toga što se deca sa invaliditetom ponekad iskorišćavaju za prosjačenje na ulici ili drugim mestima, a u pojedinim slučajevima invaliditet se deci čak namerno nanosi radi prosjačenja. Države ugovornice dužne su da preduzmu sve neophodne mere radi sprečavanja ovog oblika eksploatacije, da ga izričito kriminalizuju i obezbede da učinioci budu izvedeni pred lice pravde.

D. Seksualna eksploatacija

77. Komitet je više puta izrazio ozbiljnu zabrinutost zbog sve većeg broja dece koja postaju žrtve dečje prostitucije i dečje pornografije. Deca sa invaliditetom izložena su većem riziku da postanu žrtve ovih teških krivičnih dela nego druga deca. Komitet poziva vlade da ratifikuju i sprovedu Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji (OPSC). Prilikom izvršavanja obaveza iz ovog Fakultativnog protokola države ugovornice treba da posvete posebnu pažnju zaštiti dece sa invaliditetom, imajući u vidu njihovu naročitu ranjivost.

E. Deca u oružanim sukobima

78. Kao što je već navedeno, oružani sukobi predstavljaju jedan od glavnih uzroka invaliditeta, bilo da su deca neposredno uključena u sukob ili su njegove žrtve. U tom smislu, vlade se pozivaju da ratifikuju i sprovedu Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o učešću dece u oružanim sukobima (OPAC). Posebnu pažnju treba posvetiti oporavku i socijalnoj reintegraciji dece koja su stekla invaliditet kao posledicu oružanih sukoba. Pored toga, Komitet preporučuje državama ugovornicama da izričito isključe decu sa invaliditetom iz regrutovanja u oružane snage i da preduzmu sve neophodne zakonodavne i druge mere radi potpunog sprovođenja ove zabrane.

F. Deca izbeglice i interno raseljena deca, deca koja pripadaju manjinama i domorodačkim narodima

79. Pojedini oblici invaliditeta neposredno su posledica okolnosti koje su dovele do toga da neka lica postanu izbeglice ili interno raseljena lica, kao što su katastrofe izazvane ljudskim delovanjem ili prirodne katastrofe. Na primer, nagazne mine i neeksplozirana ubojna sredstva usmrćuju i povređuju decu izbeglice, interno raseljenu decu i decu koja žive na tim područjima dugo nakon završetka oružanih sukoba. Deca izbeglice i interno raseljena deca sa invaliditetom izložena su višestrukim oblicima diskriminacije, naročito devojčice sa invaliditetom, koje su

češće nego dečaci izložene zlostavljanju, uključujući seksualno zlostavljanje, zanemarivanje i eksploataciju. Komitet snažno naglašava da deca izbeglice i interno raseljena deca sa invaliditetom moraju imati visok prioritet prilikom pružanja posebne pomoći, uključujući preventivne mere, pristup odgovarajućim zdravstvenim i socijalnim uslugama, psihosocijalnom oporavku i socijalnoj reintegraciji. Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) postavila je decu kao jedan od prioriteta svoje politike i usvojila više dokumenata koji usmeravaju njen rad u ovoj oblasti, uključujući Smernice o deci izbeglicama iz 1988. godine, koje su ugrađene u Politiku UNHCR-a o deci izbeglicama. Komitet takođe preporučuje državama ugovornicama da uzmu u obzir Opšti komentar br. 6 (2005) o postupanju prema deci bez pratnje i razdvojenoj deci van zemlje porekla.

80. Sve odgovarajuće i neophodne mere koje se preduzimaju radi zaštite i unapređenja prava dece sa invaliditetom moraju obuhvatiti i posvetiti posebnu pažnju naročitoj ranjivosti i potrebama dece koja pripadaju manjinama i domorodačkim narodima, budući da su ona često već marginalizovana u svojim zajednicama. Programi i politike uvek moraju biti kulturno i etnički osetljivi.

*

Napomena: Ovaj prevod zasniva se na izvornom tekstu Opšteg komentara br. 9 (2006) Komiteta za prava deteta Ujedinjenih nacija. Prevod je pripremljen sa ciljem da verno prenese sadržaj originala uz očuvanje terminologije Konvencije o pravima deteta i drugih relevantnih međunarodnih instrumenata. U slučaju bilo kakvog neslaganja između ovog prevoda i originalnog teksta, merodavan je tekst na engleskom jeziku.

Izvor:

United Nations, Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 9 (2006): The rights of children with disabilities*, CRC/C/GC/9, 27 February 2007.

Originalni tekst dostupan je u zvaničnoj bazi dokumenata Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR):

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?Lang=en&symbolno=CRC%2FC%2FGC%2F9

Prevod, stručnu redakciju i tumačenje Opšteg komentara pripremila je prof. dr Nevena Vučković Šahović, jedna od najistaknutijih stručnjakinja za prava deteta u regionu i bivša članica Komiteta Ujedinjenih nacija za prava deteta. Zahvaljujući njenom dugogodišnjem radu u međunarodnom sistemu zaštite prava deteta, ovo izdanje predstavlja pouzdan i terminološki usklađen izvor za razumevanje i primenu međunarodnih standarda u domaćem kontekstu.

**Ovaj materijal objavljen je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovoran je isključivo Užički centar za prava deteta i on nužno ne odražava zvanične stavove Evropske unije.*

